

תשבו — כעין תדורו

א. בדין אבל ומצטער

הגמרא במסכת סוכה דף כ"ה: „אבל חייב בסוכה. פשיטא! מהו דתימא הואיל ומצטער פטור מן הסוכה האי נמי מצטער, קא משמע לן הני מילי צערא דממילא אבל הכא איהו קא מצער נפשיה איבעי ליה ליתובי דעתיה...”

מדברי רוב הראשונים מוכח שהכלל היסודי בדין מצטער-כשהצער בא מחמת קיום המצוה פטור מסוכה, אבל כשהצער בא בזמן ובמקביל לקיום המצוה, יהיה חייב. דבר זה נלמד מהפסוק „תשבו” — כעין תדורו, והואיל ואין אדם גר במקום שמצטער יהיה פטור, אך בזמן שהצער בא בלא קשר למצוה סוכה, כלומר: גם בביתו יתכן שהצער יפקוד אותו הרי שיש כאן משום „כעין תדורו” ויתחייב.

כלל זה יתרץ קושיה. הגמרא במסכת ערכין אומרת שכהנים בשעת עבודתם פטורים מן הסוכה הואיל ואין נזקקין לנשותיהם, ואילו אבל — על אף היותו אסור בתשמיש יהיה חייב בסוכה. מה בין אבל לכהן? אכן צריך לומר שאיסור התשמיש של כהן בא לו מדין עבודה במקדש ורק מחמת קיום המצוה הוא יאסר באשתו כי בביתו הוא לא יצטער, לכן אין פה „כעין תדורו”, אבל באבל — גם בביתו יאסר בתשמיש, וכיון שיש פה „כעין תדורו” יתחייב בסוכה.

ה„מרדכי” בשם הרא”ם רוצה לומר שהעקרון בפטור מצוה סוכה תלוי אם בצאתו מן הסוכה ינצל, אבל אם גם בצאתו לא ינצל הרי שיש כאן „כעין תדורו” ויתחייב ולא נקרא „מצטער”. המהרי”ק מתקשה: אם כך, מדוע באמת לא מחלקת הגמרא חילוק דומה בין אבל למצטער ולשם מה להגיע ל„הוי ליה ליתובי דעתיה”, שהרי כאן עיקר החילוק בתירוץ הגמרא צריך להיות על משקל „תשבו כעין תדורו”! מתרץ הרא”ש בפסקיו שבלי התירוץ של „ההוה ליה וכו'” היינו אומרים שאין כאן משום „כעין תדורו” ופטור, משום שגוה לו לאבל להצטער על מתו בביתו יותר מבסוכה כיון שיש בו תנאים טובים יותר לצער אבילות מאשר בסוכה, וזוהי באמת ההוה אמינא בגמרא, אך במסקנה זה לא נחשב לסיבה מספקת כדי לפטור אותו מחובת סוכה כיון שחייב להכיר בגודל המצוה ולא לצער את עצמו. הב”ח מתרץ שזה גופא תירוץ הגמרא. „הני מילי בצערא דממילא — שהצער בא לו בדרך מקרית לכן אם יצא — ינצל, ופטור, אך כשהוא מצער את עצמו, הרי שהיציאה מן הסוכה לא תוסיף לו דבר.

הט”ז רוצה להסביר אחרת את מהלך הגמרא. לדעת הט”ז ישנו פטור נוסף במצטער בסוכה וזאת אם מצטער מחמת טירדה של חולי המונע ממנו אפשרות לקיום המצוה וגורם לו צער בשיבה בסוכה — אז יפטר גם אם מצטער בביתו. לפי זה ההוה אמינא בגמרא שיש מקום להשוות את טרדתו של האבל לזו של החולה, קא משמע לן שבכל זאת יש הבדל בין שני סוגי הטירדה. ומוכרחים לומר שההבדל הוא זה: צער אבילות נובע מטירדת המחשבה על המת לכן אין זו סיבה מספקת לפוטרו מסוכה כיון שחייב לכוון מחשבותיו לדבר חשוב מזה, אבל צער החולי מגביל את כושר המחשבה שלו ומונע ממנו כל אפשרות לכוון לשם המצוה.

ה"בכוריי-עקב" לא מקבל את העקרון של הט"ז המחודש שיתכן "מצטער" גם אם הצער בסוכה כצער בבית, וזאת מפני שפטור מצטער יכול להיות רק משתי סיבות. אם מצד "תשבו" — כעין תדורו", הרי הבית והסוכה שוים בצער וצריך להיות חייב, ואם מצד חוסר האפשרות להגיע לכונה במצות סוכה כשמצטער בחליו, יוצא אפוא שחולה יפטר מכל המצוות, ובאמת לא יתכן שלא יתפנה לרגע מכאבו כדי לקיים מצות סוכה, והראיה מפסק השלחן-ערוך שמצטער פטור מן התפילין — מפני שאסור להסיח אף לרגע, אבל בסוכה להיפך, מספיק שרגע אחד כן יכוון לשם סוכה. אך קשה על ה"בכוריי-עקב" מהגמרא לקמן האומרת: "מתנא ומקרא לבר ממטללתא מפני שהאייר יפה לו וכו'", משמע שלמרות היות הבית והסוכה שוים בצער, יש פטור "מצטער" וזאת כנראה לפי דרכו של הט"ז שאז נכנס הצער לגדר טירדה של חולי הפוטר הן בבית והן בסוכה, כי לגבי לימוד הוא נקרא "מצטער" באויר הסוכה.

ב. ברין שומרי גינות ופרדסים

גמרא שם דף כ"ו. "תנו רבנן שומרי גינות ופרדסים פטורין בין ביום ובין בלילה. וליעבדי סוכה התם! אביי אמר תשבו כעין תדורו. רבא אמר פרצה קוראת לגנב. מאי בנייהו. איכא בנייהו דקא מינטר כריא דפירי.

לפי שיטת רש"י, אביי ורבא חלוקים בעצם קבלת הלימוד של "תשבו כעין תדורו". אביי סובר שישבה בסוכה — דינה כשיבת בית על כל תשמישיו, כך שבמקרה והדבר כרוך בטורח ההבאה — פטורו.

ה"ערוך לנר" רוצה לומר שמלבד הנפקא מינא בכריא דפירי, תתכן נפקא מינא נוספת בנייהם וזאת במקרה ונמצא שומר אחר שאז לא שייך "פרצה קוראת לגנב". הסיבות שהגמרא לא מביאה נפקא מינא זאת. א במקרה זה מדובר שיש רק שומר אחד ליום וללילה, ובאמת מובן מדוע לא מחלקת הגמרא את שומרי הגינות לשומרים ביום וחייבים בלילה, ולהיפך. גם מלשון המהר"ם משמע כך, וזה לשונו: "שומרי גינות וכו' פטורים בין ביום ובין בלילה, פירוש משום דצריכים לשמור ביום ובלילה. **ב** הגנב לא ירתע מלגנוב גם במקרה זה כיון שלא ידע בנוכחותו של שומר אחר. שיטת התוספות היא שגם רבא מקבל את הלימוד של "תשבו כעין תדורו" משום שלא יתכן שיחלוק על ברייתא מפורשת לקמן. אך קשה: אם כן מדוע יחייב רבא במקרה של כריא דפירי? והלא הוא מקבל את הלימוד של "תשבו וכו'!" אפשר לתרץ זאת על פי דרכו של הר"ן בסוגיה לפיו חלוקים אביי ורבא בדרך הלימוד של "תשבו". אביי סובר שאדם צריך להיות בסוכה כפי שחי בבית, ובמקרה זה נחשב הדבר לטורח בשבילו, ופטורו, ומוכרחים לומר שיש לו לשומר דירה בעיר אלא שאינו דר בה ברוב ימות השנה. רבא סובר ש"תשבו כעין תדורו" לא בא להשוות את הסוכה לבית אלא את חג הסוכות לשאר ימות השנה, וכשם שבמשך השנה הוא דר בפרדסים — כך צריך לדור גם בסוכות, כלומר: באותם כלים וסוגי התשמיש, ואם כך, יש פה "כעין תדורו", לכן נזקק רבא לטעם של "פרצה קוראת לגנב". כך אולי משמע גם מדברי הב"ח בטור. גם על פי שיטתו של הריטב"א בסוגיה אפשר להבין את המחלוקת בין אביי ורבא. לדעת הריטב"א, "תשבו כעין תדורו" — אדם עושה סוכתו קבע וביתו ארעי, כלומר: במקום שרגיל לקבוע את ביתו כל השנה — שם יעשה סוכתו, אבל בפרדסים אין דרך לקבוע בית ולכן פטור מסוכה.

הריטב"א מתקשה בדברי רבא. א) איך יתכן שרבא לא יקבל את הלימוד של „תשבו“ בזמן שזוהי ברייתא מפורשת? ב) „פרצה קוראת לגנב“ — ומה בכך? וכי בגלל הפסד ממון יבטל מצות סוכה? והרי ישנן עוד הרבה מצוות הכרוכות בהפסד ממון! (זוהי באמת הסיבה המביאה את הירושלמי לפסוק ש„שומרי גינות חייבין בסוכה דאין לפוטרו מן הסוכה בשביל הנאת ממון“) („קרבן העדה“) לכן הריטב"א מסביר אחרת את המחלוקת בין אביי לרבא, ובכך יש מקום לתרץ את שתי הקושיות. גם רבא מקבל את הלימוד של „תשבו כעין תדורו“ אלא שהוא מגביל אותו. לדעת רבא פטור רק כשיש צער בעקבות הפסד ממון, ופרצה קוראת לגנב היא סיבה לכך — אז אומר רבא שאם אינו רגיל לקבוע שם ביתו ובנוסף לכך יש לו גם צער והפסד ממון — פטור, ואילו אביי סובר ש„תשבו“ בא לומר שבמקום שאין רגילות לקבוע בית, כבר פטור מסוכה. כעת נופלת גם הקושיה השניה של הריטב"א כי הסברה של פרצה קוראת לגנב אינה פטור בעלמא כי אז באמת לא יפטר, אלא היא תנאי מסויים ב„תשבו כעין תדורו“.

ה„לחם-משנה“ גם טורח לישב את הקושיה על רבא שבאמת גם הוא מקבל את הלימוד של „תשבו“ אלא שדבריו נאמרו רק לגבי צורת הישיבה בסוכה שאם היו לו כלים נאים מעלן לסוכה וכו' בזמן שיכול לעשות זאת ללא טורח מרובה, אבל במקרה של שומרי גינות, לולא הטעם של פרצה, יתכן שלא יצטרך להביא כליו לסוכה ויתחייב בסוכה ללא כל סוגי התשמיש בבית ועובדה זו לא תפטור אותו מחובת סוכה. הסברו זה של ה„לחם-משנה“ בא בעיקרו כדי לישב סתירה מפורשת ברמב"ם. מצד אחד פוסק הרמב"ם כרבא משום „פרצה קוראת לגנב“ ומאידך הוא מקבל את הלימוד של „תשבו כעין תדורו“. אלא מוכרחים לומר שבאמת גם רבא מקבל את הלימוד של „תשבו“ על פי דרכו של ה„לחם-משנה“.

„למה אנו עושין סוכה אחר יום הכיפורים, לומר לך שכן אתה מוצא כראש השנה יושב הקב"ה בדיון על באי העולם, וכיום הכיפורים הוא חותם את הדיון, שמא יצא דינן של ישראל לגלות; ועל ידי כן עושין סוכה וגולין מכתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה עליהן כאילו גלו לבבל“.

(ילקוט אמור סוף סי' תרנ"ג)